

/ a archívne fondy šskej Kapituly časnosť a perspektívy

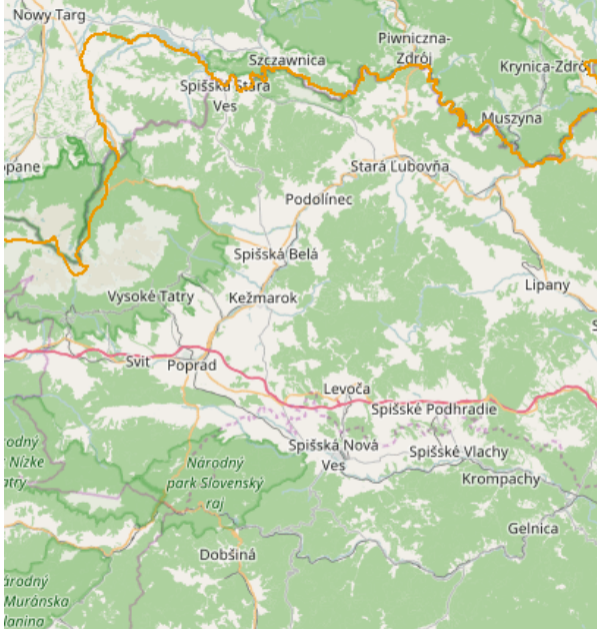
Vladimír Olejník

Archív Rímskokatolíckej cirkvi Biskupstva Spišské Podhradie

archiv.kapitula@gmail.com

Mapa Slovenska s vyznačením historickej Spišskej župy

Všeobecno-
geografická
mapa Spiša

Karte der
ZIPS

Beilage zum „Führer
durch die Zips.“

Maßstab 1:300 000

Mapa Spišskej
župy zo
začiatku XX.
stor.

MAGYARORSZÁG
EGYHÁZI IGAZGATÁSA
A XIV. SZÁZADBAN

Cirkevné usporiadanie Uhorska v XIV. stor.

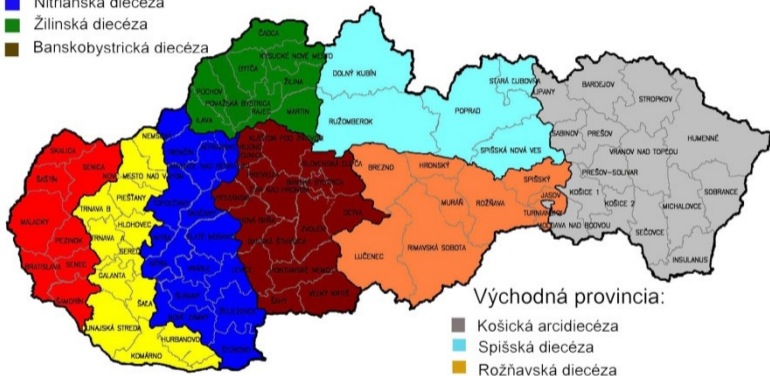

Detail mapy Ostrihomskej arcidiecézy v XIV. Stor.

Rímskokatolícka cirkev na Slovensku

Západná provincia:

- Bratislavská arcidiecéza
- Trnavská arcidiecéza
- Nitrianska diecéza
- Žilinská diecéza
- Banskobystrická diecéza

Súčasný delenie diecéz na Slovensku – v prípade Spiša situácia nezmenená od r. 1776

Mapa uhorských žúp na území dnešného Slovenska v r. 1918

Spišská Kapitula – pohľad zo západu, v pozadí mestečko Spišské Podhradie a nad ním Spišský hrad

Súčasná ortofotomapa Spišskej Kapituly

Spišská Kapitula – Spišská kapitula kolegiátna/sídelná (katedrálna):

Kolegiátna kapitula pri Kostole sv. Martina na Spiši

(1209 – 1776)

- na čele je prepoš, kolégium tvorili pôvodne traja dignitári (**lektor**, kantor, kustód), neskôr pribudli ďalší kanonici a funkcia dekana, spolu väčšinu období 10-12 kanonikov

Sídelná (katedrálna) kapitula pri Katedrále sv. Martina na Spiši

(1776 – súčasnosť, kapitula zanikla v 70-tych rokoch 20. stor. z dôvodu komunistických perzekúcií členov)

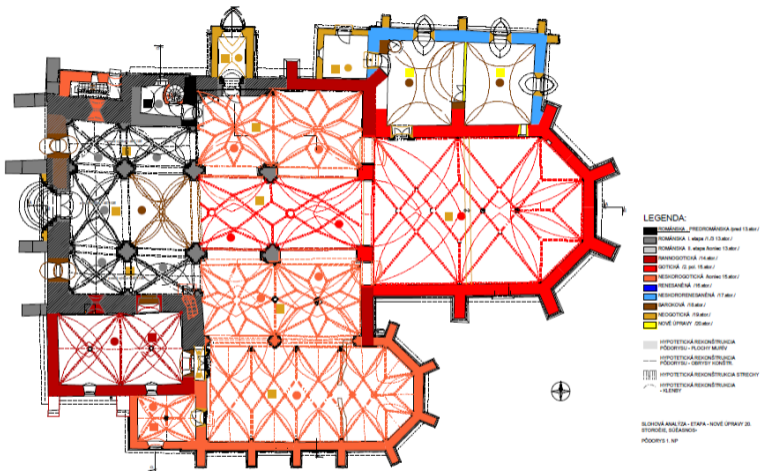
- na čele diecézy je biskup, na čele kapituly veľprepoš, kolégium tvoria dignitári (**lektor**, kantor, kustód), archidiakoni (katedrálny, liptovský, oravský), dekan, penitenciár a ďalší kanonici, spolu väčšinou 10 kanonikov

Krátke dejiny archívnickva v Spišskej Kapitule

- uchovávanie vlastných listín (donácie, zmluvy k majetkom, privilégia, testamenty ...) – od počiatkov prepoštvta a kapituly – XII. stor.

Najstarším fondom je Súkromný archív Spišskej kapituly ((1198) 1250 – 1948)

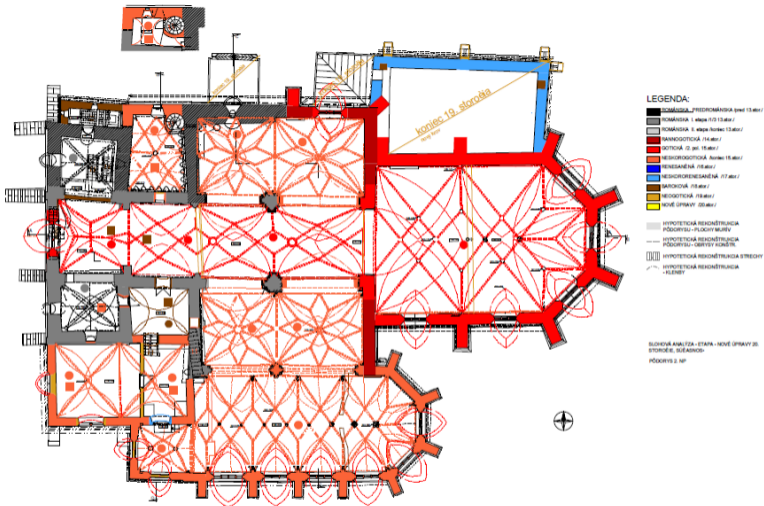
Pôdorys prízemnia Katedrály sv. Martina s farebne rozlíšenými stavebnými etapami. Janovská, M. a kol.: Architektonicko-historický výskum Katedrály sv. Martina v Spišskej Kapitule.

Krátke dejiny archívnictva v Spišskej Kapitule

- **činnosť hodnoverného miesta** (originály listín, ktorých bola sama kapitula adresátom, koncepty listín, ktoré sama vydala a rovnopisy listín, ošetrených chyrografom) – určite od **30-tych rokov XIII. stor.**

Fond Hodnoverné miesto Spišská kapitula (1228 – 1852)

Pôdorys druhého nadzemného podlažia Katedrály sv. Martina s farebne rozlíšenými stavebnými etapami. Janovská, M. a kol.: Architektonicko-historický výskum Katedrály sv. Martina v Spišskej Kapitule.

Krátke dejiny archívnictva v Spišskej Kapitule

- archívnu činnosť spočiatku zabezpečoval kanonik-ktor

a to predovšetkým pri manipulácii Hodnoverného miesta Spišská kapitula:

„Povinnosťou lektora nie je iba pripravovať listy, zaslané v záležitostiach, vyskytujúcich sa v Kapitule, ale aj starať sa o hodnoverné vybavenia, ktoré sa vyskytujú v záležitostiach obyvateľov kráľovstva, prijímať nariadenia riadnych sudcov, zapisovať listiny, ktoré im boli podané, určiť sled vykonaní exekúcií a posielat' na ich vykonanie pánov kanonikov, zamestnávať notára pre svedomité a spoľahlivé vybavenie hodnoverných listín, tieto listiny pozorne prečítať a bez chyby predložiť v Kapitule na podpísanie. Ďalej má rozdeľovať poplatky za listiny na tri časti, z ktorých jedna pripadá Kapitule, druhá jemu a tretia notárovi.“ (Kan. Vizitácia 1629)

- v **XV. stor. sa objavuje funkcia notára**

zo začiatku funkciu vykonávali kanonici, od XVII. stor. nastupujú aj laickí notári, ich povinnosťou bolo dávať pozor, či sa vydávané písomnosti zhodujú so štátnymi zákonmi

- **od XVI. stor. kapitula ukladá odpisy, alebo koncepty všetkých listín, ktoré vydáva**
časť z takýchto dokumentov bola zviazaná ako hodnoverné kópie do tzv. autentických protokolov

- **r. 1725 vzniká fond Spišské prepošstvo (1248 – 1776 (1812))**

spišský kanonik a neskorší prepoš Ján Peltz vydal zo Súkromného archívu Spišskej kapituly dokumenty, týkajúce sa prepoštva, vzniknutý archív bol doplnený o ďalšie písomnosti na priamy kráľovský mandát r. 1757

- **r. 1776 vzniká fond Rímskokatolícky biskupský úrad v Spišskej Kapitule (1538) 1550 – 1900**

z fondu Spišské prepošstvo boli vydelené písomnosti, týkajúce sa cirkevnej správy

Krátke dejiny archívnictva v Spišskej Kapitule

- r. 1787 bol fond **Spišské prepošstvo** preusporiadaný do dvoch skupín prvú skupinu tvorili privilégia, pápežské buly a iné významnejšie listiny – tu boli písomnosti podelené do manipulov do druhej skupiny patria písomnosti, týkajúce sa prepoštských majetkov – tu boli archiválie zadelené do fasciklov

- r. 1788 sa zavádza systém registratúry a úzus zhromažďovania druhopisov **cirkevných matrik**

registratúru zaviedlo vo svojom archíve Spišské biskupstvo i Spišská sídelná kapitula

- r. 1789 notár **Imrich Mercz** preusporiadal písomnosti **Hodnoverného miesta Spišská kapitula**

písomnosti podelil predovšetkým podľa druhu právneho úkonu, ktorý je ich obsahom, na tzv. skríniá a kapsy

k preusporiadanému fondu vytvoril aj elench – tzv. Merczov kľúč

- r. 1785-1786 kanonik-lektor **Jozef Machay** archív nanovo zrevidoval vytvoril aj ďalší elench, v ktorom sleduje aj fyzický stav dokumentov

Krátke dejiny archívniectva v Spišskej Kapitule

- r. 1799 notár Imrich Mercz usporiadal do systému časť Súkromného archívu **Spišskej kapituly**

časť z archívu, ktorá zachytáva majetky Spišskej kapituly v Spišskej a Šarišskej župe, usporiadal do systému podľa lokácie, kde sa jednotlivé kapitulské majetky nachádzali na tzv. skriniá

k tomuto systému vypracoval aj elench

- v priebehu rozvoja hospodárskej činnosti biskupstva a kapituly (po r. 1848/49) **vznikajú menšie archívne fondy:**

Archív Lesnej správy Sp. biskupstva v Spišskom Štiavniku (1847 – 1948)

Archív Lesnej správy Spišského biskupstva v Spišskej Teplici (1875 – 1948)

Archív Lesnej správy Spišského biskupstva v Letanovciach (po r. 1948 zničený)

Archív Ústrednej správy majetkov Spišského biskupstva (1887 – 1949)

- r. 1874 bol prijatý zákonný článok XXXV/1874 o kráľovských verejných **notároch**

v Uhorsku právo hodnoverného miesta prestalo platiť

- CIC 1917 zavádza okrem notára a kancelárov v biskupských kúriách aj **funkciu archívára**

- r. 1933 – plány biskupa Vojtaššáka na zriadenie diecézneho múzea, diecéznej **knižnice, diecézneho archívu**

z plánov sa uskutočnilo len múzeum a čiastočne knižnica

Pohromy, ktoré postihli archívy Spišskej Kapituly

- 1289 – rabovanie Spišskej Kapituly Neugarmi, osobnou strážou Ladislava IV.
- 1305 ante – požiar Kostola sv. Martina
- 1312 – vypálenie Spišského Podhradia a kapituly Matúšom Čákom z Trenčína
- 1443 – útok Jána Jiskru
- 1603 – Bočkajovo povstanie, evakuácia Spišskej Kapituly
- 1704 – Rákociho povstanie, evakuácia Spišskej Kapituly
- 1789 - Jozef II. nariaďuje previezť knižnice Spišskej Kapituly do Budapešti
- 1950 – 1989 – totalitný režim, pálenie kníh, „suveníry“, až do r. 1968 sú v čele Spišskej Kapituly ľudia poplatní režimu, bez vzťahu k pamiatkam

Odvozy jednotlivých archívnych fondov zo Spišskej Kapituly do Levoče:

- 1951-1958 - Súkromný archív Spišskej kapituly (1198) 1250 – 1948

r. 1958-59 J. Oravský z Pôdohospodárskeho archívu v Levoči časť fondu, tzv. dekanský archív, roztriedil na oddelenia a v rámci nich na fascikle
fond je doteraz ako depozit uložený v Štátnom archíve v Levoči

- 1956 - Spišské prepoštstvo 1248 – 1776 (1812)

r. 1958 fond zhruba roztriedil J. Oravský, ktorý počet skupín rozšíril na osem
r. 1964 M. Feňarová vypracovala podrobný inventár stredovekých listín
fond je doteraz ako depozit uložený v Štátnom archíve v Levoči

- 1956-1987 - Rímskokatolícky biskupský úrad v Spišskej Kapitule (1538) 1550 – 1900

fond je doteraz ako depozit uložený v Štátnom archíve v Levoči

- 1956- iné menšie archívy:

Archív Lesnej správy Spišského biskupstva v Spišskej Teplici (1875 – 1948)

Archív Ústrednej správy majetkov Spišského biskupstva (1887 – 1949)

fondy sú doteraz ako depozity uložené v Štátnom archíve v Levoči

Odvoz do Slovenského národného archívu v Bratislave:

- 1962 - Hodnoverné miesto Spišská kapitula 1228 – 1852

r. 1969 boli stredoveké listiny zreštaurované a uložené vo zvláštnom repozitóriu

r. 1995-1996 je fond nafotený na mikrofilmy

r. 2002 fond vrátený do Spišskej Kapituly, mikrofilmy zostali v Bratislave

V Spišskej Kapitule zostali fondy:

Archív Spišského biskupstva (1900-1980)

Archív Lesnej správy Spišského biskupstva v Spišskom Štiavniku (1847-1948)

drobné osobné fondy a menšie archívy niekoľkých farností

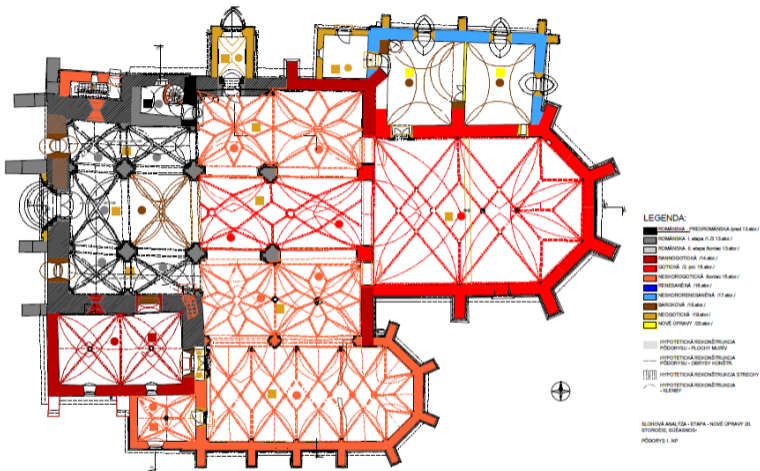
Obnova činnosti Archívu Spišského biskupstva po r. 1990

Archívy Spišskej Kapituly:

- Súkromný archív Spišskej kapituly (1198) 1250 – 1948
- Spišské prepoštstvo 1248 – 1776 (1812)
- Rímskokatolícky biskupský úrad v Spišskej Kapitule (1538) 1550 – 1900
- Hodnoverné miesto Spišská kapitula 1228 – 1852
- Archív Spišského biskupstva (1899) 1901 – 1985
- iné menšie archívy

Súkromný archív Spišskej kapituly bol umiestnený v Ketedrále sv. Martina, v starej sakristii (tzv. depozitóriu) pod chórom v Kaplnke Zápoľských

Pôdorys prízemnia Katedrály sv. Martina s farebne rozlíšenými stavebnými etapami. Janovská, M. a kol.: Architektonicko-historický výskum Katedrály sv. Martina v Spišskej Kapitule.

Archív bol umiestnený v dvanástich skrinách s priečkami

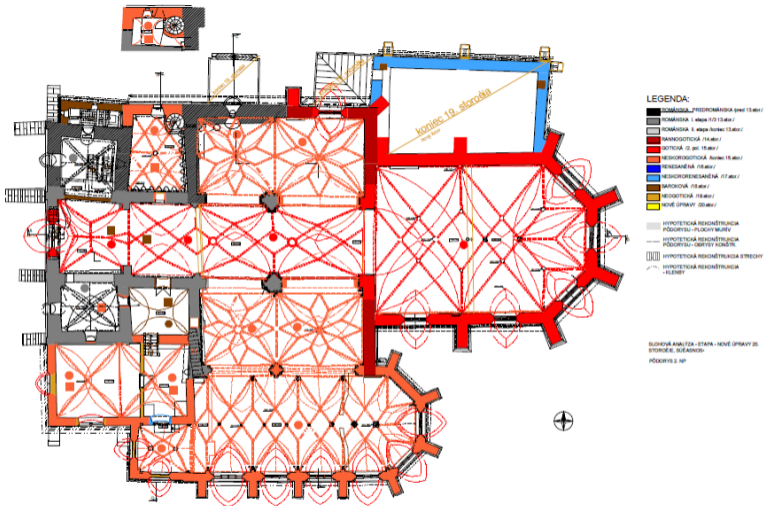
Priečinky boli precízne označené názvami podľa predmetu či miesta, ktorého sa uložené dokumenty týkali

Archív spišského prepošta bol podľa všetkého umiestnený v tejto okovanej truhlici, zrejme taktiež v starom depozitóriu

Vstup do Archívu hodnoverného miesta sa nachádza vľavo od severného vchodu do katedrály

Pôdorys druhého nadzemného podlažia Katedrály sv. Martina s farebne rozlíšenými stavebnými etapami. Janovská, M. a kol.: Architektonicko-historický výskum Katedrály sv. Martina v Spišskej Kapitule.

Umiestnenie Archívu hodnoverného miesta sa dá spozorovať na severnej stene katedrály zvonka: sú to dve okienka nad sebou, opatrené plechovými okenicami

**Z bezpečnostných dôvodov (kvôli hľadavcom) boli listiny v Archíve
hodnoverného miesta uschované vo vreciach, visiacich na tyčiac.
Foto: Štátny archív LE, stav v 60-tych rokoch 20. stor.**

Okrem vriec sa na väčšie dokumenty používali aj skrine s priečkami

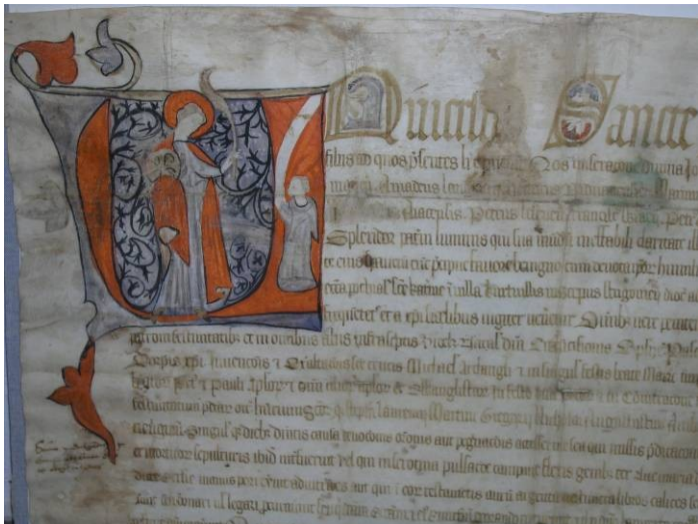

**Miestnosť Archívu hodnoverného miesta je zachovaná dodnes
i s pôvodným vybavením. Čaká na svoju opravu a využitie ...**

Archív hodnoverného miesta uložený podľa súčasných požiadaviek

Ukážka z pokladov Archívu hodnoverného miesta: „*Universis Sanctae*“, odpustková listina zboru 12 biskupov z Avignonu, r. 1345 (HMSK, inv. č. 294)

8

BLAVI
Archivi Regnicolaris
Venerabilis Capituli
Scepusiensis
de Anno 1789no in Ordinem redacti per
Egregium Americum Mercz
Notarium.

**Kapitulský notár Mercz r. 1789 archív usporiadal
a vytvoril k nemu tzv. kľúč**

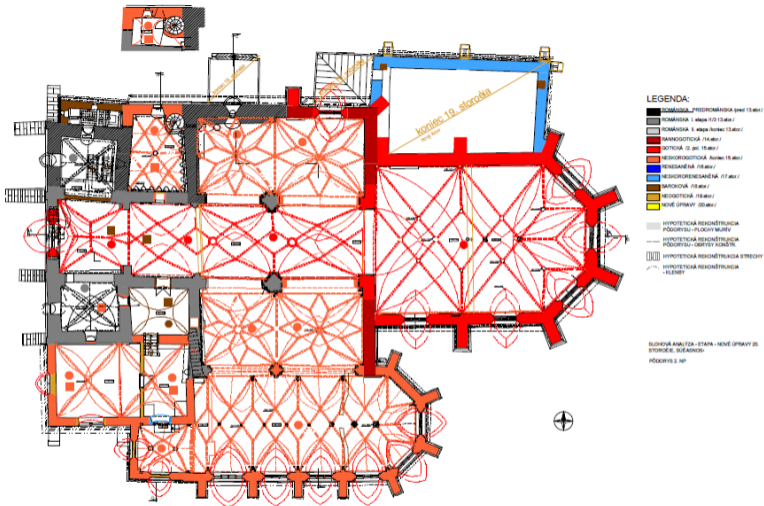

**Súčasnosc' archivov Spišskej Kapituly – Archív Spišského biskupstva
a ďalšie fondy, uložené v nových priestoroch biskupského archívu**

Knižničné fondy, uložené v Spišskej Kapitule

- **Knižnica Spišskej kapituly** – uzavretý historický fond
- **Historická knižnica Sp. biskupstva** – uzavretý historický fond
- **Knižnica Biskupského úradu v Spišskej Kapitule**
- **Historická knižnica Spišského kňazského seminára** – uzavretý historický fond
- **Knižnica Kňazského seminára biskupa J. Vojaššáka** – knižnica vo zväzku Univerzitnej knižnice KU v Ružomberku

Pôdorys druhého nadzemného podlažia Katedrály sv. Martina s farebne rozlíšenými stavebnými etapami. Janovská, M. a kol.: Architektonicko-historický výskum Katedrály sv. Martina v Spišskej Kapitule.

Pôdorys priestorov knižnice pred rekonštrukciou a reštaurovaním.

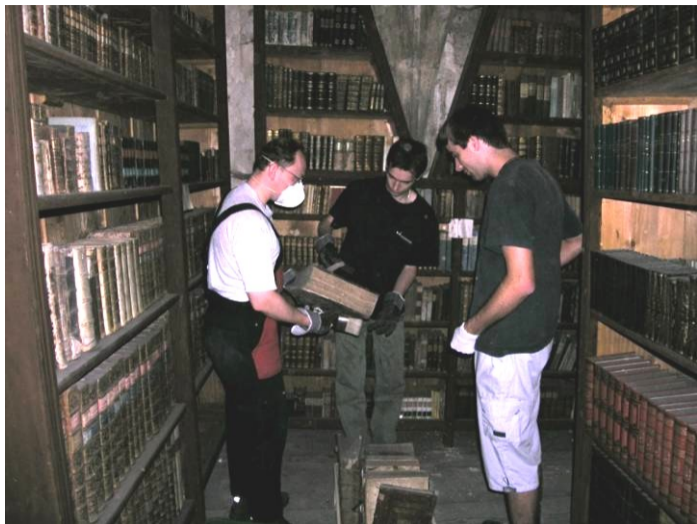
Knižnica Spišskej kapituly, mobiliár z r. 1899. Stav pred reštaurovaním.

Knižnica Spišskej kapituly, mobiliár z r. 1899. Stav pred reštaurovaním.

Havarijný stav priestorov knižnice pred reštaurovaním, spôsobený dlhodobým zatekaním strechy.

Evakuácia knižného fondu pred reštaurovaním priestorov.

Priestory knižnice počas stavebných prác.

Renesančné okno knižnice pred a po rekonštrukcii.

Sklenený „tunel“ chráni knižnicu, sprístupňuje ju návštevníkom a zabezpečuje prístup k organovej empore.

UB Bielefeld: Katalog der Zipser Bibliotheken - Mozilla Firefox

Über Überwacht Zozback Historie Zähler MyStroje Eomocnik

http://www.ub.uni-bielefeld.de/totobsses/nps/

Universitätsbibliothek Bielefeld

Startseite A-Z | Suche | Hilfe | Briefkasten | Chat

Kataloge

- Bibliotheks katalog
- Aufsatzdatenbank JADE
- Intelligenter Rechercheassistent
- Suchmaschine BASE
- Metasuche
- Bielefelder Bibliotheken
- Kataloge weltweit
- Bibliographien & Nachschlagewerke

Bibliothek digital

Benutzung & Service

Wir über uns

Katalog der Zipser Bibliotheken

In Kooperation mit der Nationalbibliothek der Slowakei und anderen slowakischen Organisationen und Verbänden hat die Universitätsbibliothek Bielefeld an einem Projekt teilgenommen, das zum Ziel hatte, die bedeutenden Kulturgüter der Region Zips einer größeren Öffentlichkeit zugänglich zu machen. In dem Kontext ist eine Datenbank erstellt worden, die die Angaben zu ca. 50.000 Titeln aus dem Bestand der Lyzealbibliothek in Kesmark, der Kollegialbibliothek Presov und der Seminarbibliothek und der Kapitelbibliothek des Zipser Kapitels enthält. Dabei ist ein sprachlich und inhaltlich interessantes wie breites Spektrum entstanden, das vom 15. bis zum 20. Jahrhundert reicht und auch einige wertvolle Wiegendrucke, Handschriften und Drucke nachweist.

► **Direktzugriff auf die digitalisierten Dokumente der Zipser Bestände**

Titelstichwort:

Autor:

Ort:

Verlag:

Jahr:

Quelle:

Zeitraum:

Sprache:

Verwenden Sie das Sternchen (*) als Platzhalter

Verknüpfung der Suchfelder:

Dokumente pro Treffer-Seite:

Hotovo 0.661s Teraz: Póboblaňo, 7° C Fla: 11° C Sob: 9° C

Zipser Bibliotheken. Titulná strana vyhľadávača projektu na portáli Univerzity v Bielefelde.

Dekontaminácia a revízia fondu.

Najvýznamnejší kódex - Graduál prepošta Juraja z Kežmarku, 1429
(KSK/Ink.1).

quie il
ano of
bifim
77 nte
n pfin
ca. aca
in pn.
o cecta
q sine
equal
ule: 7
n pte
lenda.
ou to
vu. 5.
ficatio
ipe est
r. pd.
ro. co

Hic episcopus in heresibus lapsus alios quos de sacerdotibus suis officio privavit et sententia excommunicationis notavit. post mortem ac

is iuribus
ta: no ita i
aliqd noie
dis uel i na
ipm moaf
ca offerri.

monasterio
s quas de
luerit.
oeps nř q
casa: que
perit ac de
nonachos
byter. hoc
er epř car
ē: 7 matr
icqd dedi
ie: quoz i
e sunt: per
rit: medie
noasteriū:
pira qua
rū siue sci
achis ipřis
im oř itulř
nerare: ita
ccident:
no pmitat
e aliqd sta
o diligen
tius te qui

ta. sunt em quedā fuitus officia
aut angarie opez crebre receptōes
ānue exactōes multatōes peccatiū:
a quibus oibus mōasteria libera sūt.

Hic clericus ad monasterium transire voluit. uterque episcopus licentiam ab episcopo suo petiit. unus relictus ecclesie proppa co iuramento: alter dimissa regulari canonica ecclesia se contulit. Odo querit: si episcopus debeat pmittere: ut relicta proppa ecclesia clericus monasterium ingredi edat:'

Iluminácie v Graciánovom dekrété. Benátky, 1474 (Spišská Kapitula, 1479) (KSK/Ink.3)

bus incuti damna uolumus: aut qua
liber ratione permittimus.

Lericus ad
uersus ec-
cliam q
stione de
pdijs agi-
tauit que
ad civile
iudicem
pducere
uoluit. re-
us no nisi ante iudice ecclesiasticu
stare uolebat. actor uero potetia ci-
uili iudicis illi a possessione sua de-

agnoscat et eme-
lus papa.

Lericus cuius
pontificis si-
gnat ad secula-
re nec laico qu-
cculare. **I**te

Abs eis qsqz iudi-
ces elegerit.
Iudices au-
t nifi quos
it: aut quos suc-
cedes aut eius p-
out? sancte sedu-
ualentinian? th-

Ad secularia i-
est pertrahendi
Continua l-
lus epoz i-
cessitatib? serui-
dinarior? siue ex-
cum ptabatur
os iudices: nec
est comune cu le-
tinus impator i-
nodo q apud n-
cu querela quor-
ram se deferend-

et p uoluntatem dominorum.

Sidam po-
ploru fre-
quentia i-
pedit? fili-
um suuz
de baptis-
mate sus-
cepit: du
crederet
se alienu
suscipere. uxor autem ei? dum calli-
de uellet suscipere. proprium: susce-
pit alienum quem uir adoptauit si-

cedente. s. iudic-
cedo cu uir no
piu sui corpor-
lic. et ar. ad
-q. v. quod de
m. Secundum
romana. na h
uile condition-
tat? conditio ux-
legē libarda i-
illa uxor uel si
i seruitute: s. h
u i libarda d
seruit. alterius
pen. et uir. In
bus dicit q ux-
habebat uel i-
gite i seruitute:
filiu. s. si illa e-
ei nuda libera-
li eius redigat
te. uel facit hic
senatuscon. et
cundū qd si lit
implex? serui-
ebat: sed subta
.C. de senatus
lege prima.
n. Dumitri. ar.
qd decernat a-
icpe no potuit
hoc irritat o. d
ta. j. pp. q. i. ad
o d. Jctū ē. h
qd si dicit
sua mactia tou

Expositio super Cantica canticorum. 1498 (KSK 3199).

Spolupráca so Štátnym archívom v Levoči:

- Štátny archív v Levoči má metodický dohľad nad Archívom Spišského biskupstva

- spolupráca v oblasti výskumnej činnosti a sprístupňovania archívnych dokumentov

- metodický dohľad štátneho archívu v Levoči nad registratúrou Spišského biskupstva a ďalších cirkevných subjektov

-spolupráca v oblasti prezentačnej a popularizačnej činnosti
výstavný projekt Terra Scepusiensis –Terra Christiana 1209-2009

- spolupráca pri ochrane a sprístupňovaní archívnych fondov a dokumentov
konzervovanie, reštaurovanie, digitalizácia archíválií v deponitnej úschove

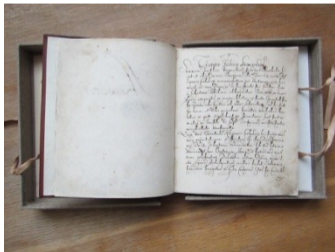
- spolupráca pri ochrane archívnych dokumentov v reštaurátorskom ateliéri Štátneho archívu v Levoči

Spolupráca pri ochrane archívnych dokumentov v reštaurátorskom ateliéri Štátneho archívu v Levoči:

Spolupráca pri ochrane archívnych dokumentov v reštaurátorskom ateliéri Štátneho archívu v Levoči:

i vám za pozornost'

Vladimír Olejník
olejnik.vladimir@gmail.com